

Route
des puits, fontaines
& abreuvoirs

van Route
putten, bronnen
& drinkbakken

Pour en savoir plus.... Un Itinéraire au fil de l'eau.....

A Jalhay Sart, pays des sources, des torrents fagnards et des rivières sauvages, existaient au sein de chaque village et hameaux des points d'eaux, sources de vie.

Autrefois, ces puits et fontaines étaient des lieux privilégiés de rencontres pour les habitants. On y puisait l'eau pour la consommation ménagère, on y lavait le linge et le bétail y était conduit pour s'abreuver.

Aujourd'hui, ces 27 témoins de la vie quotidienne d'antan jalonnent à nouveau notre paysage.

A pieds, à cheval, en vélo ou en voiture, cet itinéraire vous fera parcourir tout notre territoire à la découverte de nos villages et de leur patrimoine. Au long de charmants petits chemins, les paysages tantôt herbagers tantôt forestiers enchanteront votre promenade.

Prenez le temps de les visiter et merci de respecter notre petit patrimoine wallon.

C. Herman
Echevine du Tourisme et du Patrimoine

Om meer te weten.... Over de routebeschrijving "de loop van het water"...

In Jalhay-Sart, land van bronnen, veenstromen en wilde rivieren, bestonden er binnen elk dorp en gehucht drinkplaatsen, de bronnen van leven.

Vroeger waren de putten en de bronnen gewilde ontmoetingsplaatsen voor de inwoners. Men putte er het water voor huishoudelijk gebruik, men waste er het wasgoed mee en het vee werd er naar toe geleid om zich aan het water tegoed te doen.

Vandaag markeren deze 27 getuigen van het dagelijks vroegere leven opnieuw ons landschap.

Te voet, te paard, met de fiets of auto, zal deze route U door dit gebied voeren en zult U onze dorpen met hun erfgoed ontdekken. Over romantische weggetjes zal het landschap met struiken en bossen uw wandeling bekoren.

*Neem rustig de tijd om ze allemaal te bezoeken.
Wij bedanken U voor uw respect voor ons kleine Waalse erfgoed.*

C. Herman
Wedhoudster van Toerisme en Cultuur

Itinéraire... d'un projet de rénovation...

Dès 1980, à l'occasion de la fête « Nos r'prindans r'cène », le Comité culturel a pris l'initiative de reconstruire sur la Place du Marché à Sart, une fontaine à pompe à l'endroit qu'occupait en 1900 un grand abreuvoir à plan incliné .

En 1990, l'année des fontaines suscita plusieurs entreprises de restauration sur l'ensemble de notre territoire : les pompes de Surister,...

En 2000, à l'occasion des Journées du patrimoine « Au fil de l'eau », une équipe de bénévoles passionnés du patrimoine a initié le projet de dégager les abreuvoirs et de rénover les puits oubliés de notre commune.

Ainsi, profitant de la bonne saison, G.Lespire, F.Roumez, E.Deblon et J.Wilkin, ont dégagé terres et pierres, retrouvant ainsi des sources pour les canaliser et redressant des filets pour en augmenter leur débit.

Routebeschrijving... van een renovatieproject...

Vanaf 1980 werd ter gelegenheid van het feest «Nos r' prindans r'ècène», door het Cultureel Comité het initiatief genomen om opnieuw een bron met pomp te bouwen op dezelfde plaats waar in 1900 op een hellend vlak een grote drinkbak stond op het marktplein van Sart.

In 1990, het jaar van de bronnen ontstonden er meerdere renovatiebedrijven in onze regio, met als resultaat o.a. de pompen van Surister...

In 2000, ter gelegenheid van de monumentendagen "de loop van het water", is een team van vier liefhebbers van ons erfgoed met een project gestart om de drinkbakken weer in de juiste conditie te brengen en om de vergeten putten en bronnen van onze gemeente te vernieuwen.

Profiterend van het mooie seizoen, begonnen G. Lespire, F. Roumez, E. Deblon en J. Wilkin met het weghalen van het onkruid, het ruimen van puin en daardoor het terugvinden van de bronnen om deze te kanaliseren en de stroompjes bloot te leggen om hierdoor hun capaciteit te verhogen.

Certaines fontaines furent entièrement reconstruites à l'identique comme la grande fontaine d'Arbepine, les abreuvoirs des Venes à Troisfontaines, la fontaine «So lès Rotches », la Fontaine de la chapelle de l'Epine, le puits de la chapelle à Wayai...; d'autres furent simplement dégagées et mises en valeur par des plantations fleuries : l'abreuvoir à Tiège, la Chezette, ... D'autres encore furent soigneusement restaurées comme les puits de Hardésart, Piqueray, ...

« En restaurant ces modestes puits et fontaines, nous avons voulu sauver de la décrépitude et de l'oubli ces derniers témoins d'une bien longue époque où nos ancêtres ont joué, parlé, chanté, travaillé et... échangé promesses et mots d'amour ».

Le Groupe des Bénévoles

En route pour le circuit des puits, fontaines et abreuvoirs de Jalhay-Sart...

Sommige bronnen werden volledig identiek weer opgebouwd zoals de grote bron van Arbespine, de drinkplaats Venes te Troisfontaines, de bron «So lès Rotches», de bron van de kapel “l’Epine” ... Andere werden alleen maar bloot gelegd en opgesierd met bloeiende planten: de drinkbak van Tiège, van Chezette... weer andere werden zorgvuldig gerestaureerd zoals de putten van Hardésart, Piqueray, Wayai...

« Door deze bescheiden putten en bronnen te herstellen hebben wij deze laatste getuigen uit een ver verleden, waarin eens onze voorvaderen nog hebben gespeeld, gesproken, gezongen, gewerkt en... beloftes en woorden van liefde hebben uitgewisseld, tegen verval en vergetelheid willen behoeden ».

Het Team van Vrijwilligers

Op weg naar het traject van putten, bronnen en drinkplaatsen van Jalhay-Sart...

La fontaine de la Place du Marché De bron op het marktplein

Sart

Elle fut entièrement restaurée en 1980 dans le cadre de la fête des Vieux Métiers. Un puits existait jadis dans un grand enclos avec bacs et abreuvoirs servant aux lavandières et au bétail du village.

In verband met het folklorisch feest van de “Oude Ambachten” werd deze fontein in 1980 volledig hersteld. Een fontein bevond zich vroeger in een omheinde ruimte met troggen en drinkbakken, die voor de wasvrouwen en het vee uit het dorp bestemd waren.

KM 0 : Place du Marché à Sart, admirez **la Fontaine**.

KM 0: Begin op het marktplein in Sart en bewonder **de bron**.

Le puits de Priesville De waterput van Priesville

Ce dernier fut construit en 1881 pour la somme de 550 francs. D'une profondeur de huit mètres, il a un diamètre d'1m50.

C'était un travail très pénible et dangereux de creuser un puits à la main lorsque les profondeurs étaient supérieures à trois mètres, comme c'était le cas pour ce puits. A l'époque, avant de commencer le travail, on consultait le sourcier.

Deze put werd in 1881 voor een bedrag van 550 frank gebouwd. Met een diepte van acht meter, heeft hij een doorsnede van 1,50m.

Het was een zeer moeilijk en gevaarlijk werk een waterput met de hand te graven, dieper dan drie meter, zoals bij deze put het geval was. Alvorens zich op deze taak te storten vroeg men eerst advies aan wichelroedelopers.

Longez l'église et le Vieux Chêne, direction Priesville ; après 300 m, sur votre ➔ se trouve **le puits de Priesville**.

Rij langs de kerk en de oude eik, in de richting van Priesville; na 300 m ➔ bevindt zich **de waterput van Priesville**.

Le puits du Wayai De waterput van Wayai

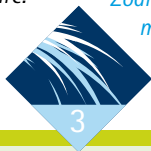
Sart

Le puits du Wayai est toujours d'usage. Les eaux de pluie coulent dans son bac, il est donc devenu très utile pour l'arrosage des fleurs. Naguère, ce bac servait à tenir au frais les cruches de lait.

A l'époque, chaque village avait son puisatier (terrassier de puits). Ce dernier creusait les puits au pic et à la pelle. Dès que l'eau surgissait, il élevait un mur de « pierres sèches » souvent circulaire.

De waterput van Wayai is nog altijd in gebruik. Het regenwater wordt opgevangen in de bak en is aldus zeer nuttig voor het begieten van bloemen. Nog niet zo lang geleden diende deze waterput nog om melkbussen koel te houden.

Vroeger beschikte elk dorp over een grondwerker. (putgraver) Laatstgenoemde groef de putten met een pikhouweel en een schop. Zodra het water verschee, metselde hij de wanden met gedroogde stenen.

Remontez jusqu'à la nationale puis prenez ← direction Francorchamps. Continuez ↑ sur 2 km. Au garage Ford, tournez → vers le Wayai. Descendez la rue principale sur 1,5 km. A votre → se trouve le puits du Wayai et son bac.

Ga terug tot de hoofdweg en ga vervolgens ← richting Francorchamps. Ga 2 km rechtdoor ↑. Bij de Ford garage, sla rechts af → richting Wayai. Ga 1,5 km de hoofdstraat af en U vindt → de waterput van Wayai.

Le puits de la Chapelle au Wayai De waterput van Chapelle aan de Wayai

Ce puits est ainsi dénommé à cause de sa proximité de la chapelle dédiée à Sainte Apolline et du lieu dit jadis « Les Chapelles ». Il fut entièrement reconstruit en 2004.

Pour augmenter la réserve d'eau, les puits étaient souvent plus larges au niveau du fond.

Deze put dankt zijn naam aan de nabij gelegen kapel die gewijd is aan de Heilige Apolline en aan de plaats die vroeger "Les Chapelles" werd genoemd.

Om de voorraad van het water te verhogen, waren de putten vaak breder op de bodem.

Sart

Poursuivez votre chemin 500 m jusqu'à la Chapelle St. Apolline à votre ➔. Arrêtez votre véhicule et empruntez à pieds le chemin, après 40 m, découvrez **le puits de la Chapelle**.

Zet uw weg 500m voort tot aan de Kapel St. Appoline rechts ➔. Stop de auto nu en neem het pad dat U na 40m **de waterput van de kapel "Puits de la Chapelle"** doet ontdekken.

Le puits Pol Lambert De waterput Pol Lambert

Sart

Le puits Pol Lambert est dissimulé dans une propriété privée du Wayai.

Vers 1899, l'ancienne commune de Sart possédait trente-quatre puits publics et cent septante-neuf maisons étaient pourvues d'un ou plusieurs puits privés.

De waterput Pol Lambert is in een particulier eigendom te Wayai verborgen.

Tegen 1899, bezat de oude gemeente van Sart vierendertig openbare waterputten en honderdnegeenzestig huizen waren van één of meer particuliere waterputten voorzien.

Reprennez votre route en direction de Sart, à mi-côte, au n°2, se trouvent la maison de Pol Lambert et son puits privé, **le Puits Lambert**.

Hervat uw weg en aan het eind van de helling op n°2, bevindt zich het huis van Pol Lambert met **privé waterput "Lambert"**.

Le puits de l'Ermitage ou du Bougnoux De waterput van de kluizenaar of van Bougnoux

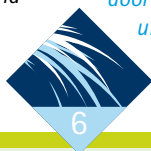
Sart

Autrefois, l'habitat était centré autour d'un point d'eau, comme on peut d'ailleurs l'observer ici dans ces quartiers sartois relativement peuplés.

Ce puits couvert « pus'a tchapê » était essentiellement réservé à la consommation des habitants. Il était muni d'une poulie supportant la chaîne ou la corde.

Vroeger werd de woongelegenheid dichtbij de waterbron gezocht. Dit kan men hier trouwens goed zien in de dichtbevolkte wijken van Sart.

Deze bedekte waterput («pus'a tchapê») was voornamelijk gereserveerd voor het gebruik door de inwoners. Hij was uitgerust met een katrol die de ketting of het touw droeg.

KM 6 : Après 400 m tournez ← vers l'Ermitage. Au carrefour suivant, à votre → se trouve le **Puits de l'Ermitage**.

KM 6: Na 400 m ← naar Ermitage. Aan de kruising, → bevindt zich de **waterput van "l'Ermitage"**.

Bacs « à l'abovrir » (L'abreuvoir) Bakken « à l'abovrir » (drinkbak)

Tiège

Autrefois, il existait un puits en amont et un autre en aval. L'eau y était abondante. Aujourd' hui, trois bacs subsistent.

Le puits à ciel ouvert que l'on découvrirait plus tard était, quant à lui, destiné davantage au bétail.

Vroeger bestond er een drinkbak stroomopwaarts gelegen en een drinkbak stroomafwaarts. Het water vloeide er overvloedig. Tegenwoordig bestaan er nog steeds 3 drinkbakken.

De bak in de open lucht, die men later zal tegenkomen, was voorheen bestemd voor het vee.

Laissez la rue du FC Sart sur votre ← et continuez ↑ rejoindre la N640. Tournez ← en direction de Tiège. Avant le rond point, prenez la route du Lac de Warfa et gardez-vous sur le parking de la friterie. Descendez 100 m, à → se trouve le bacs « A l'Abovrir ».

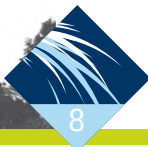
Laat nu de straat van FC Sart ← links van U liggen en ga verder ↑ over de N640 richting Tiège. Voor de rotonde, neemt U ← de weg richting het Meer van Warfa en parkeert op het parkeerterrein van de friterie. Ga dan 100m en → rechts bevindt zich de drinkbak "à l'Abovrir".

Le château d'eau de Tiège De watertoren van Tiège

Construit en 1928 la cuve a une capacité de 110m³. Ce château d'eau constituait la principale réserve du village de Tiège.

De watertoren werd gebouwd in 1928 en het reservoir beschikt over een capaciteit van 110m³. Deze watertoren vormde de voornaamste voorraad van het dorp van Tiège.

Reprennez votre voiture en direction du rond point, contournez-le en partie en observant prudemment sur votre ← **le Château d'Eau de Tiège.**

Neem de auto weer richting de rotonde, rij er gedeeltelijk om heen en bekijk met enige voorzichtigheid **de watertoren van Tiège "Château d'Eau de Tiège.**

La Grande Fontaine, à Arbspine

De grote bron te Arbspine

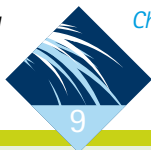
Tiège

Autrefois, c'était un ensemble « fontaine-abreuvoir-bac » pour les lavandières. En raison des travaux d'élargissement de la voirie réalisés en 1949, la fontaine fut démolie et une partie des eaux de la source a été canalisée. La nouvelle construction date de 1990.

Avec la source de Tiège, la source d'Arbspine forme le ru des « Vix Près » qui, 1000 m plus bas, s'appelle le « ru de Chawion ».

Vroeger was het een geheel van bron, drink- en wasplaats voor wasvrouwen. Door de werkzaamheden ter uitbreiding van het wegennet, dat in 1949 werd verwezenlijkt, werd de bron afgebroken en een deel van de waterbron gekanaliseerd. De nieuwbouw dateert van 1990.

Met de bron van Tiège vormt de bron van Arbspine het beekje "Vix Près" dat 1000m lager het Chawionbeekje heet.

KM 8 : Descendez la Grand 'rue du village de Tiège ; après 300 m, au carrefour, prenez ← vers Arbspine. Après 500 m, devant vous se dresse **la Grande Fontaine**.

KM 8: Ga de hoofdstraat door Tiège af en aan de kruising neem ← links naar Arbspine. Na 500m, ziet U de grote bron "**La Grande Fontaine**" voor U.

Le puits du Thier d'Arbspine De waterput op het weggetje "Thier d'Arbspine"

Creusé en 1875, sa profondeur a nécessité le placement d'une poulie. Celle-ci existe toujours.

Gegraven in 1875, was door zijn diepte een katrol noodzakelijk. Deze bestaat nog altijd

Trège

A l'Y, prenez ← vers « La Pitchounette». Au sommet de la rue, sur votre ←, se trouve le **Puits du Thier d'Arbspine**.

Neem daarna ← links en ga richting «Pitchounette». Aan het eind van de straat ← bevindt zich de **waterput "du Thier d'Arbspine"**.

Le puits du Ru des Ponts, aux Bansions De waterput van het beekje « des ponts » te Bansions

Tiège

Ce dernier approvisionnait les fermiers du coin.

L'eau était extraite du puits avec des seaux ou à l'aide de norias (roues à godets) ou encore de pompes aspirantes foulantes.

Deze waterput bevoorraadde de boeren uit de omgeving.

Het water werd uit de put gehaald door middel van emmers of met behulp van een Jacobs ladder of met zuigende perspompen.

KM 10 : Au Carrefour avec la N640, prenez ➔ vers Spa. Après le Chalet Suisse 2ème route ➔ après 800 m tournez ➔ vers Arbspine après 500 m sur votre droite **le Puits et l'Abreuvoir du Ru des Ponts.**

KM 10: Aan de kruising met de N640, gaat U ➔ naar Spa. Aan het einde van de grens van de gemeente vindt U **de put en drinkbak "du Ru des Ponts".**

Fontaine de L'Epine De bron van l'Epine

La Fontaine de l'Epine est la dernière née du projet de rénovation des puits, fontaines et abreuvoirs.

Située à quelques 50 mètres de la Chapelle de l'Epine, elle a été édifée en 2006 par l'équipe des Bénévoles de Sart-Jalhay.

De bron van l'Epine is de laatst gerenoveerde bron van het project "putten, bronnen en drinkbakken".

Gelegen op ongeveer 50 meter van de kapel l'Epine, werd de bron in 2006 door het team van vrijwilligers van Sart-Jalhay gebouwd.

Tiège

KM 14,7 : A la plaque «Arbepine», prenez ← puis à → (promenade losange vert). Vous apercevez au loin une chapelle, découvrez alors sur votre droite **la Fontaine de l'Epine**.

KM 14,7: Bij het bord «Arbepine», neemt U ← en vervolgens → (wandeling groene ruit). U ziet iets verderop een kapel en aan uw rechterhand **de bron van l'Epine**.

L'abreuvoir de la Chezette De drinkbak van Chezette

Tiège

L'abreuvoir est alimenté par la source du « ru de la Chezette », un affluent du ru de Chawion.

Il est toujours actuellement d'utilité agricole.

De drinkbak wordt gevoed door de bron van het beekje van Chezette, een zijriviertje van de beek van Chawion. Het wordt nog altijd gebruikt ten behoeve van de landbouw.

13

Puis traversez un bois et une allée de sapins; en contre bas, à , se trouve l'**Abreuvoir de la Chezette**. Garez votre voiture et descendez le sentier sur 100 m.

Vervolgens steekt U een bos door en een laan met dennen; aan het einde bevindt zich de **drinkbak van Chezette**. Parkeer hier uw auto en ga het pad 100m naar beneden.

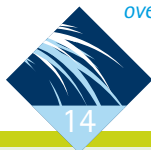
Le puits de Hardésart De waterput van Hardésart

Ce puits est typique de la région liégeoise avec sa couverture conique.

Il fait face aujourd'hui à une habitation en moëllons typique de la région. Les touristes pourront d'ailleurs y trouver le gîte et le couvert.

Deze waterput is kenmerkend voor het Luikse landschap met zijn kegelvormige dak.

Hij staat tegenover een woning, gebouwd met onregelmatige stenen uit de omgeving en toeristen zijn hier welkom om te overnachten.

Prenez le premier chemin à ➔ (promenade losange rouge); après 500 m, en face d'un gîte, se trouve à ➔ , le Puits de Hardésart.

Neem de eerste weg aan uw rechterhand ➔ (wandeling rode ruit) en na 500m vindt U tegenover een gîte de waterput van Hardésart.

Le puits des Bansions De waterput van Bansions

Tiège

Le puits des Bansions était destiné, lui aussi, à fournir en eau potable les habitants.

A cette époque, on constatait souvent la pollution des réserves d'eau, d'une part par la proximité des fosses à fumier et d'autre part, par les pluies prolongées et les conditions d'hygiène déplorable. Certains passants se lavaient les mains dans le seau et y laissaient croupir l'eau. Parfois aussi, les fermiers y laissaient boire leurs chevaux.

De put van Bansions was eveneens bestemd om drinkwater aan zijn inwoners te leveren.

In die tijd stelde men vaak verontreiniging van de watervoorraden vast. Enerzijds door de nabij gelegen mestkuilen en anderzijds ten gevolge van de aanhoudende regen en de erbarmelijke hygiënische omstandigheden. Bepaalde boeren wasten zich de handen in de emmer en lieten hierdoor het water bederven en eveneens lieten ruiters hier hun paarden de dorst lessen.

15

Continuez la route et longez l'autoroute. Arrivé à la N640, tournez ←, passez sous l'autoroute et prenez ← vers les Bansions. Ensuite 2ème route à ←; après ± 250 m sur votre ← le **Puits des Bansions**.

Zet de weg voort langs de autoweg. Gekomen bij de N640, gaat U links af ← onder de autobaan door en neemt U ← de afslag naar Bansions. Tegenover de Firma Evrard gaat U linksaf ← en gaat U opnieuw langs de autobaan en komt U voorbij de **waterput van Bansions**.

La fontaine « So lés rotches », au Sarpay De bron « So lés rotches », te Sarpay

Cette fontaine qui fut construite sur le ruisseau de Mayanne la Sourde jaillit non loin du pont de Polleur.

Deze fontein werd gebouwd op de beek "Mayanne la Sourde", die niet ver van de brug van Polleur opborrelde.

Trègge

KM 17,2 : Prenez ← la route qui descend fortement vers le Sarpay. Restez sur la route principale.

KM 19 : Garez-vous et montez le chemin sur votre → pour découvrir la **Fontaine « So lés Rotches »**.

KM 17,2: Neem nu ← de weg die sterk naar beneden loopt naar Sarpay. Blijf op de hoofdweg.

KM 19: Stop de auto en ga te voet omhoog → om de bron "So lés Rotches" te ontdekken.

L'abreuvoir « l'Etang » De drinkbak « l'Etang »

Tiège

Typique de l'époque, il est situé dans un cadre bucolique, près d'une ferme des Bansions.

Aujourd'hui les agriculteurs du coin y font encore arrêt pour remplir leurs citernes et distribuer l'eau aux bêtes en pâture.

Typerend voor die tijd, werd deze in een landelijke omgeving geplaatst dichtbij een boerderij van Bansions.

Tegenwoordig komen hier de boeren uit de omgeving nog steeds hun tanks vullen om het water te verdelen onder het vee in de wei.

17

Reprennez votre voiture et poursuivez votre descente en laissant sur votre ← le Pont de Polleur. Attention le chemin que vous empruntez est étroit; au-dessus de la côte → ; juste après la ferme → après ± 400 m découvrez sur votre ← l'Abreuvoir de l'Etang.

Neem uw auto, zet uw afdaling voort en laat de Brug van Polleur ← van U liggen. Voorzichtig, want deze weg is erg nauw, ga daarna → om U weg via de hoofdweg voort te zetten. Ontdek dan aan uw ← linkerkant de drinkbak de l'Etang.

La Venes, à Troisfontaines De Venes in Troisfontaines

Tiège

La Venes, source intarissable, était déjà exploitée au XVIe siècle pour faire fonctionner le maka d'un bas fourneau à l'endroit de la ferme Deblon, qui se situe à droite de la route.

En juin 1723, le Prince-Evêque de Liège donna à un habitant l'autorisation d'ouvrir, à cet endroit marécageux, un vivier pour servir d'abreuvoir. Et en 1730, il donna l'ordre de combler ce vivier. En 1874, la commune donna la permission aux habitants de prendre l'eau d'un puits, aujourd'hui disparu. En 1892, suite à une plainte des habitants qui signalent qu'il est impossible de puiser de l'eau sans en retirer de la vase en grande quantité, la commune de Sart-lez-Spa construisit un abreuvoir long de 15 m.

18

KM 22,5 : Continuez ↑ vers les Bansions pour rejoindre la N640. Prenez → en direction de Tiège jusqu'à l'église. Au carrefour, tournez à ← en direction de Jalhay, La Gileppe, Les Fagnes. Après 300 m, gardez-vous et découvrez sur votre ←, le puits et les abreuvoirs **La Venes de Troisfontaines** (espace pic-nic).

De Venes, onuitputtelijke bron, werd reeds in de 15e eeuw geëxploiteerd om «de maka» (een hydraulische hamer), van een smederij aan te drijven, in de omgeving van de boerderij van Deblon gelegen aan de rechterkant van de weg.

In juni 1723 gaf de Prins-Bisschop van Luik een vergunning aan een inwoner, om op deze drassige plaats een visvijver te openen om als drinkplaats te dienen. En in 1730 gaf hij de order om deze visvijver te dempen. In 1874 gaf de gemeente toestemming aan de inwoners om het water van een put te nemen die vandaag verdwenen is. In 1892, ten gevolge van een klacht van de inwoners die erop wijzen dat de poel in zeer slechte staat is en dat ten gevolge van de droogte, die zo lang aanhoudt het onmogelijk is om water te putten zonder grote hoeveelheden water uit de poel te onttrekken. De gemeente Sart-lez-Spa heeft een drinkplaats van vijftien meter lengte gebouwd, waarvan een deel nog altijd bestaat.

KM 22,5: Ga ↑ naar Bansions en neem daara weer de N640. Ga nu → richting Tiège tot aan de kerk. Bij de kruising ← richting Jalhay, La Gileppe en Les Fagnes. Na 300m de auto parkeren en U ziet ← de bron met drinkbak "La Venes de Troisfontaines".

Fontaine du bas de Surister De bron van Surister

Surister

Cette fontaine est remarquable par son volume : on peut observer une très belle voûte qui s'avance sous le talus.

Deze fontein is opmerkelijk door zijn volume: men kan een zeer mooi gewelf bekijken dat zich onder het talud uitstrekt.

Reprenez la route vers le village de Surister.
KM 27,1 : A l'entrée du village, sur votre ← , se trouve la **Fontaine du Bas**.

Neem nu de weg naar het dorpje Surister.
KM 27,1: Aan het begin van het dorp bevindt zich ← van U de bron "La Fontaine du Bas".

Fontaine au centre de Surister De bron in het centrum van Surister

Cette pompe à bras a été restaurée en 1990, l'année des fontaines. La position basse de la pompe s'explique par une rectification du niveau du sol lors de la réfection de la chaussée.

Deze koperen pomp werd in 1990, gedurende het jaar van de bronnen, hersteld. De lage positie van de pomp wordt verklaard door een rectificatie van het niveau van de bodem bij het herstel van de rijweg.

Surister

Après 300 m, toujours à ← , découvrez la Fontaine du Centre.

Na 300m, nog altijd aan de ← , ontdekt U de bron "La Fontaine du Centre".

La pompe de l'Eglise de Surister De waterpomp van de Kerk van Surister

Surister

Cette pompe puise son eau dans un puits situé sous le chœur de l'église.

Deze pomp verkrijgt zijn water uit een put die zich onder het kerkkoor van de kerk bevindt.

Poursuivez jusqu'à la place, garez-vous et découvrez la **Pompe de l'Eglise** contre le mur de l'église...

Ga door tot het marktplein, stop hier en U vindt de **waterpomp "de l'Eglise"** voor de kerk...

Le puits de la Salle à Surister De waterput van de zaal in Surister

*Ce puits assez profond
était surtout utilisé pour
l'alimentation du bétail.*

*Deze vrij diepe put werd
vooral gebruikt voor het
drinkwater van het vee.*

Surister

...sur la ← à 100 m le Puits de la Salle.

en de waterput "de la Salle" ← voor de zaal van Surister.

Fontaine Hakin De bron Hakin

Fouir

Cette fontaine dite « Fontaine Hakin » était renommée pour son débit constant et la fraîcheur de son eau (Qualité intéressante pour la fabrication du beurre).

Déjà au XVème siècle, les textes mentionnent des fontaines au centre de Fouir appelé alors « Wérixhas ». L'installation d'un village était liée à la présence d'eau potable et c'est logiquement autour des fontaines que la vie des villages s'animaient.

Deze bron, «de Bron Hakin» genoemd, was beroemd om de constante productie en om de frisheid van het water. (interessante kwaliteit voor de vervaardiging van boter). Reeds in de 15e eeuw vermeldden de teksten de bronnen in het centrum van Fouir die toen «Wérixhas» genoemd werden. De vestiging van een dorp hield verband met de aanwezigheid van drinkwater en het is logisch dat het leven van de dorpen zich rondom de bronnen afspeelde.

23

Remontez dans votre voiture et prenez la direction de Verviers et du « Hélivy ». **KM 28,4** : au croisement de la nationale, prenez ← en direction de Verviers et après 200 m prenez → une ruelle ; au bout, prenez → et traversez le village de Fouir. Au niveau de la cabine téléphonique, gardez-vous; quelques mètres plus bas, à → , empruntez un petit sentier communal et découvrez juste avant une habitation, **la Fontaine Hakin**.

Ga terug in uw auto en neem nu de richting van Verviers en «Hélivy». **KM 28,4**: aan de kruising van de hoofdweg neemt U ← richting Verviers en na 200m neemt U → een steegje; aan het einde steekt U het dorp van Foyr door. Ter hoogte van de telefooncel parkeert U; enkele meters verder leidt een gemeenteweggetje U naar een woning en tegenover de woning ontdekt U hier **de bron "Hakin"**.

Les puits jumeaux De Tweelingput

Une fontaine nécessite un entretien régulier. A la fin du 18ème siècle, une épidémie de typhoïde fit 8 morts à Jalhay; on l'attribua à l'eau d'une fontaine dont le réservoir n'avait pas été curé.

Een bron vereist een regelmatig onderhoud.

Aan het einde van de 18e eeuw stierven er in Jalhay 8 mensen tengevolge van een tyfusedepidemie; men beweerde dat het kwam omdat het water van één bron niet gereinigd was.

Jalhay

En voiture, direction Jalhay; à la station d'essence, tournez à ← puis directement → ; après 200m, à l'église, tournez à → , traversez la place du Haut-Vinâve et gareez-vous devant la stèle des Droits de l'Homme ; empruntez à pied la rue sur votre → et découvrez les **Puits jumeaux**.

Weer in de auto richting Jalhay gaat U ← bij het benzinstation en daarna direct → en na 200m bij de kerk gaat U → richting het dorpsplein "Haut-Vinâve" en parkeert U voor het gedenkteken van de Mensenrechten; ga nu te voet verder en ontdek de **put en drinkbak "Les puits jumeaux"**.

Fontaine de Herbiester Bron van Herbiester

Herbiester

Dans certaines fontaines, on pouvait puiser l'eau à l'aide d'une pompe. Il s'agissait d'un procédé plus hygiénique puisque l'eau y était à l'abri d'une pollution directe. Les pompes et les canalisations en plomb étaient cependant à l'origine d'un autre fléau : le saturnisme.

In bepaalde bronnen, kon men het water putten met behulp van een pomp. Het ging om een meer hygiënisch procédé aangezien het water tegen een rechtstreekse milieuverontreiniging beschermt was. De pompen en de kanaliseringen in lood vormden echter de oorzaak van een andere plaag, het saturnisme. (loodvergiftiging)

25

Remontez en voiture et empruntez la route de ←, après 300 m, tournez à ← vers le cimetière ; au croisement, encore à ← ; au carrefour, traversez la nationale ↑ vers le hameau de Herbiester. **KM 35,4** : traversez le village en laissant la salle de l'Union sur votre ←, après 50 m, à votre droite se trouve la **Fontaine d'Herbiester**.

Neem daarna de auto en ga ← en na 300m ← richting begraafplaats; aan de kruising nogmaals ← en bij de kruising steekt U de hoofdweg over naar het gehucht Herbiester.

KM 35,4: U rijdt nu het dorp door en laat de zaal "l'Union" links van U liggen en na 50m bevindt zich → van U de bron van "Herbiester".

Le puits Piqueray De waterput Piqueray

Solwaster

Toujours en fonction, celui-ci sert à remplir les abreuvoirs du bétail.

Son nom est celui du propriétaire des lieux. Ce puits jaillissant est aussi appelé « artésien » (XIIe Artois).

Nog steeds in functie dient deze om de drinkbakken van het vee te vullen

Zijn naam is die van de eigenaar van de drinkbakken. Deze opborrelende bron, wordt ook artesische put genoemd». (XIIe Artois).

Au bout de la rue, faites demi-tour; après la salle, tournez à ➔ et continuez jusqu'à la nationale; tournez à ⬅ et au carrefour principal, remontez sur votre ⬅ la rue de la Fagne. Au carrefour suivant, tournez à ➔, en direction de Charneux et de Solwaster. Aux îlots directionnels, prenez ⬅ vers Solwaster et poursuivez sur cette route. **KM 40,7** : après le 1er pont sur la Sawe, vous apercevez sur votre ⬅ **le Puits Picqueray**.

Aan het einde van de straat draait U om en na het passeren van de zaal gaat U ➔ tot de hoofdweg en daarna ⬅ tot de kruising en daarna gaat U ⬅ de straat van de Fagne in. Bij de volgende kruising gaat U ➔, richting Charneux en Solwaster. Bij de eilandjes op de weg neemt U ⬅ de weg naar Solwaster. **KM 40,7**: Na de eerste brug over de Sawe, merkt U ⬅ de waterput "La Puits Picqueray" op.

Le puits et bac du Vinâve De put en drinkbak van Vinâve

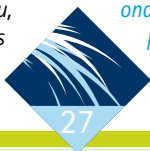
Solwaster

*Très bel ensemble surmonté
d'une potale.*

*En 1868, cinquante-sept
habitants du village de
Solwaster couvrent, pour une
somme de 594 francs, une
souscription ouverte dans le
but d'obtenir, par des travaux
appropriés, la fourniture d'eau
pure en suffisance. En 1872,
le Wayai et Neufmarteau
possédaient déjà une
distribution publique d'eau,
inexistante dans les autres
endroits de l'ancienne
commune de Sart.*

*Zeer mooi geheel op een
verhoging.*

*In 1868, dekken zevenenvijftig
inwoners van het dorp
Solwaster, voor een bedrag van
594 frank, een open intekening,
met het doel door de benodigde
werkzaamheden, de levering
van zuiver water in overvloed
te krijgen. In 1872, bezaten
Wayai en Neufmarteau reeds
een openbare waterverdeling,
ondenkbaar op andere
plaatsen van de oude
gemeente van Sart.*

Continuez ensuite votre route vers le centre de Solwaster ; dans le virage, sur votre ← vous apercevez la stèle des droits de l'homme et devant vous le **Puits du Vinâve**. Poursuivez et traversez la place du village ; prenez la rue le long de l'église sur sa → Vous rejoignez alors votre point de départ : la place du Marché et l'Office du Tourisme à Sart.

Zet vervolgens uw weg voort naar het centrum van Solwaster en in de bocht ← van U ziet U het gedenkteken van de mensenrechten en de **put met drinkbak "Le Puits du Vinâve"**. Ga verder, steek het plein over en neem rechts de straat langs de kerk. Vervolg uw weg om weer op het beginpunt van het marktplein van Sart met het WW-kantoor uit te komen.